

STORJA TA' KNISJA

Kitba ta'
Alfred Vella

Illum il-Parroċċa tal-Mellieħa għandha knisja fejn niesha jiltaqgħu biex jitkolbu, jisimġħu l-quddies, jiċċelebraw festi liturgiči, jirċievu s-sagamenti u jħossu spiritu ta' komunita'. Il-knisja tkun ħafna fil-qalb tal-parruccani anke ta' dawk li ma jkunux jipprattikaw il-fidji tagħhom. Hija struttura li tagħti identità' lil-lokal. Fil-passat kienet tkun l-oghla binja, anke fl-iblet Evropej, iżda ż-żmien beda jgħib bini li jikkompeti magħha. Li l-knisja tiġi mċekkna hija stampa tad-din jaġi moderna li bil-materjalizmu, l-ispiritwal jidher li qiegħed jingħalaq u jingħata inqas priorita'. Ma jfissirx li dak il-ħsieb t'Alla ma baqgħalniex bżonn.

Il-Knejjes bdew jidhru fi żmien l-Imperatur Kostantinu, (306-337) meta l-persekuzzjoni kienet waqfet fit-313 W.K. u l-Insara bdew jieħdu nifs. Dawk li kienu ħadu t-tagħlim ta'l-Appostli u ta' dawk li ġew warajhom, bdew iħallu l-katakombi, fejn kien isir kolloxbil-moħbi. Il-fidili bdew iħossu l-liberta' li bdiet tingħata u dan il-ħelsien bdew jesprimuh fil-bini ta' knejjes maestużi f'Ruma. Il-Knisja ta' Santa Croce fejn hemm fdalijiet tas-släeb li kien hemm fil-Golgota nbniet fuq ħamrija li ġiet mill-Art Mqaddsa bis-saħħha ta' Sant Elena, omm Kostantinu.

Il-kobor tal-knejjes ma jridx jidher bħal fanfarunata. Dan id-daqs u kobor huma espressjoni ta' nies li kellhom idea kbira t'Alla, barra li ħassew li kellhom appoġġ kbir minn dawk li kienu jmexxu kemm Knisja kif ukoll Stat. Min ikun minn taħt, imbeżżeġ, bla appoġġ, itella' fejn joqgħod, b'dak il-bieb li trid tbaxxi rasek biex tidħol u b'toqob flok twieqi u loġoġ. Il-binja tal-knisja għalhekk timmarka ħafna mill-kobor tagħha. Jekk hija traskurata, ifisser li kien hemm żmien tajjeb iżda l-fidji ma marritx għall-aħjar. Li tisma' li f'xi pajiż kellhom jingħalqu knejjes, jew li ġew iservu xi ħażja oħra ifisser li ma baqax minn iżommhom. L-interess fil-prattika tar-religjon seta' jkun naqas, ma baqax ministri t'Alla jlaħħqu mal-ħtieġ jew inħolqot xi ostilita' għalihom. Kollha kemm huma sinjalji negattivi. Il-gosti huma gosti u kulħadd isib l-aħjar ambjent għat-talb iżda li għandna knejjes miżムma tajjeb u li n-nies trid dejjem issebba ħom hija xi ħaġa pożittiva.

Il-bniedem fir-relazzjoni tiegħu m'Alla, sew Dak li kien jaf u kemm ukoll Dak li ma kienx jaf, ħass li għandu jkollu post fejn iħossu li jiġi qrib Alla bis-sagrificċi u bit-talb li kien jagħmel. F'Malta t-tempji tal-preistorja jgħidu dan

Il-faċċata tal-Knisja Parroċċa fl-1955

kollu. F'dak il-ġebel ġigantesk tara l-ħsieb t'Alla f'moħħ il-bniedem kif ġie realizzat b'dawk it-tempji forom ta' werqa tas-silla li mbagħad ġew mibdula bi ġnub fit-tond fuq kull naħha b'dak il-kuridur fin-nofs li jwassal għad-dahla principali. Meta kien hemm il-persekuzzjoni, dawk li kienu jemmnu, haffru fejn sabu l-kwalita' ta' blat jaqdihom biex ikollhom fejn jiċċelebraw ir-riti reliġjużi flimkien u tinbena l-komunita' li thenn u taqsam kemm ferħ u dulur. Il-bniedem isib refuġju fil-folla. Meta jitlob, meta jrid joħloq tama, meta jara lok ta' apprezzament, meta hemm bżonn

Il-Knisja tal-Mellieħa mill-żarrju

ta' tqanqil u fervur, il-miġemgħa jħossha taqdih. U dan jagħmel il-lokal ta' laqgħat bħala post solenni mimli kollu tifsira. Il-bniedem, jekk ikollu l-liberta', jesprimi x-xewqat tiegħu fil-binu ta' l-istruttura u jfassalha b'tali mod li tigħi thajrek biex iżżurha. Jagħmilha tistiednek tersaq lejha, tiġibek biex titlob. Iġibha toħloqlok tama b'dak id-dawl ġiereġ mil-lanterna tal-koppla. Biex iżżeġek taħseb f'Alla jfassal dawk il-kampnari ippuntati, bħal fil-Katidrali Gotiċi, meta jidhru qishom iridu ilaħ-hquna s-sema. Jieħu ħsieb l-akustika li tagħmel kull kant u tagħlim jinstema' sabiħ, u jqabba artisti ta' fama biex ikun hemm kwadri ta' kwalita' li jgħallmu u jżommu ħajja ġrajjiet li jfissru ħafna għat-twemmin nisrani.

B'dan l-isfond, il-parroċċa ma setgħetx tgħaddi bla dik il-knisja li tilqa' u tiġib tar-rahal. Kien hemm is-Santwarju li beda jservi ta' Knisja Parrokkjali meta l-Mellieħa saret parroċċa fl-1844. Wara sitta u tletin sena kien hemm xi tqanqila. Kobor fil-popolazzjoni, iktar djar jinbnew fil-qalba tar-rahal, titjib fil-ħajja li ġie iktar fid-dieher, idejn ħabrieka lesti biex jaġħu sehimhom, iktar ghajnejn fuq parroċċi oħra, interess reliġjuż. Kollha kemm huma jwasslu biex Kappillan Jasal biex jaġħmel progett. Iżda għandek personalitajiet fejn f'moħħom ikollhom prospekti, minkejja li l-ambjent xejn ma jkun iħajrek biex tpoġġi ġebla fuq oħra. Dawn tant ikunu qeqħid jaraw ħajja fil-futur u tant ikunu jaħfu l-effett pozittiv tal-ħolm tagħhom, għalkemm l-ambjent ikun jixba deżert. Lill-Kappillan Magri iktar infoġġiha ma' din il-kategorija ta' l-ahħar u hekk jidher kbir.

Il-bini tal-knisja jaf jgħaqquad lin-nies, iġibhom jaħdumu u jaħsbu għal skop wieħed. Bil-bidu tal-proġett, jibda jsir bini residenzjali viċin tiegħu. Il-kappillan jibda jieħu daqs ieħor f'għajnejn in-nies u l-kooperazzjoni tikber. U għalhekk, jekk forsi ma narawxi xi popolazzjoni ta' iktar minn elf ruħ, jew ma nsibux xi prosperita' ikbar minn żminijiet oħra, nagħtu iktar stima għad-deċiżjoni li ttieħdet mill-kappillan li ma tax każ tax-Xkiel li kien ježisti u ma weriex ħlief ottimiżmu. Barra dan, il-bniedem t'Alla jemmen li jekk joffri spalltu jkollu spalla oħra tgħinu u b'dan il-ħsieb il-Kappillan Magri offra moħħu u ħiltu, mhux bla taħbit u sagrifieldju tul il-parrokat. Element kbir f'mexxej huwa dak li jara x'ser jiġi 'I quddiem u jaħseb għalih. Fih is-sagrifieldju tiegħu meta ta' madwaru ma jkunux fl-istess ħsieb tiegħu u allura jrid jaħli enerġija biex jikkonvinċi. Jista' jkollu jħabbat wiċċu ma' għamliet ta' protesti li ġie li jwaqqfu kollox. L-opinjoni pubblika tista' tieħu xejriet diversi jekk ikun hemm min iqajjimha u jħaddimha

Meta l-Kappillan Franġisk Maria Magri gie l-Mellieħa, sab parroċċa li kellha dawk it-tletin sena, bi ftit nies b'familji mxerrda fl-inħawi ta' madwarna, bħal Ġnien Ingraw, San Niklaw, Selmun, l-Aħrax tal-Madonna, il-Marfa, l-Imġiebaħ u Għajnejn. Il-Mellieħa kienet tidher iż-żolata u fost il-kappillani ma kienx ikun hemm xi ħerqa biex dak li jkun jiġi mibgħut hawnhekk, iktar u iktar jekk kienu miċ-ċentri ewlenin. Post maqtugħ u bogħod kien jidher li kappillan ser jinqata' mill-bqija ta' Malta u bħal sa jsibha tqila biex iżomm dawk il-kuntatti li kellu ma' saċċerdot tamparu

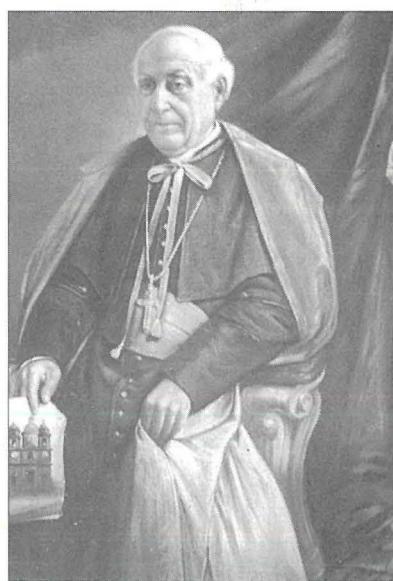
u ma' l-awtoritajiet ekklesjastiċi. Barra dan f'moħħ il-Malti l-Mellieħa kienet tidher bħala post mirrieħ, kollha tlajja, tagħmel il-bard u l-ksieħ, li mank siġra tal-larinġ ma hi kapaċi żżomm. Il-bogħod ma kienx iħalli li l-lokal jiġi magħruf u dwaru jinholoq bħal misteru, ukoll babaw. Ĝhalhekk irridu naraw lil Magri f'dan il-kuntest meta l-ħajja kienet primittiva u sal-belt bil-karozzin. Iżda rridu nqis u wkoll li s-Santwarju dejjem kabbar isem il-Mellieħa bil-fama u popolarità' li kelli, barra li kien dejjem jiġib personalitajiet reliġjużi u anke ċivili kif ukoll pellegrinagħi, iktar u iktar meta kienu jingalgħu sitwazzjonijiet diffiċċi fil-pajjiż. Is-Santwarju kien għalhekk jidfi lili nnifsu bl-għotjet li kien jircievi.

Il-Mellieħin, żmien Magri, kienu mixxhuta fuq biedja, trobbija ta' animali, bini tas-sejjieħ. Nies ta' snajja ma jidhix li kien hawn, bl-ebda bniedem ta' professjoni. Kien hawn forsi xi żewġ mastrudaxxi. In-nies kienu jaqilgħuha u jikluha, kuntenti li jkollhom il-qamħ x'jithnu għall-ħobż, kaxxa tin niexef għax-xitwa, żewġ mogħażiet u nagħġa għall-ħalib, ġobon u suf, kif ukoll erba' żrameġ u għawwietaq. Kellek min irabbi xi majjal għas-simna biex ibigħu u jakkwista ikla laħam. Kollo minnha fihom. Xejn lussu, xejn rimi, kollo bil-qies.

Kien hemm xi forma ta' prosperita' fl-ahħar 20 sena tas-seklu dsatax li seta' nkoraġġixxa l-bini ta' knisja. Dak iż-żmien l-ambizzjonijiet u l-pretensionijiet xejn ma kienet fil-fatt li kien hemm ix-xogħol minn fejn wieħed jakkwista sold. U kull sold kien jgħodd. Kont trid tagħmel il-qalb biex ittejjeb il-qagħda tiegħek.

Aħna l-Mellieħin lill-Kappillan Magri naraw li jistħoqqu monument, għax bl-istess bini tal-knisja ħoloq sens ta' komunita'. Il-proċess kien fit-tul u kien hemm ħafna aspetti li kellhom jiġu kkunsidrati - L-għażla tas-sit, id-dislivell kbir, l-akkwist tal-permessi, imbagħad l-għażla tal-barriera u t-trasport tal-ġebel minn qiegħi l-Armier, il-finanzi. Il-knisja kienet imbagħad titlob il-pittura, il-qniepen, l-istatwi. Dan kollo kien fuq spallejha. Iżda dawn in-nies t'ā volkazzjoni jkollhom tama kbira f'Alla li titqawwa meta jaraw poplu li jrid imidd idej u xewqan għal dak li sa jsir. Kien hemm min nied li l-knisja tinbena f'post ieħor flok fit-tarf tar-rahal iżda jidher li l-Kappillan fehem x'seta' jiġi b'Santwarju isfel u l-Parroċċa band'oħra. Alla tah il-ġħer f'din il-biċċa.

Bis-saċċerdot jew aħjar mas-saċċerdot, il-poplu kien u għadu jħoss li l-proġett sa jkun wieħed li jogħġib l-ħafna u b'risq il-bniedem tal-parroċċa. Min jaf il-kappillan kemm kellu jwitti u jziegħel biex l-għażna tat-tajn tinħela u t-tnall jitmela bl-ilma, jew biex gaj jibqa' flimkien. Lil Magri ma nistgħux inkellmu lil min ġarr il-maskan. Iżda lin-nanna li rat il-knisja tinbena mill-qiegħi, il-ħaqqt kellimtha sas-sittinijiet. Gabret l-ilma mill-ħofor biex jimtlew il-krietel. In-nies kienet tieħu pjaciż tgħin. Il-Hadd bil-karettun, imżatt bil-bagħal, b'dak ix-xedd ileqq u l-karettun nadif għall-barriera biex iż-żejjur il-kantun sa fejn illum hemm iċ-ċimiterju tal-Jugoslavi. In-nanniet kienu jgħiduli li dan kien meqjus

Il-Kappillan Magri bil-panta tal-Knisja l-Ğidha

bħal servizz għal Alla u hawn xieraq li wieħed jifhem kemm kienet qawwija din it-tradizzjoni ta' aspett reliġjuż u ta' penitenza fil-bini tal-knejjes mxerrda mhux biss fost dawk li kellhom il-meżzi iżda wkoll fost il-popolin li ma kellux x'joffri ħlief l-enerġija u sengħetu.

Il-proġett kċċu tiegħu fit-tul. Magri kien qiegħed jara popolazzjoni ta' mill-anqas 4,000 li kwart minn dawn sa jattendu għal xi okkażżjoni solenni, għalkemm fil-parroċċa beda jkollu dawk I-1700.⁽¹⁾ Allura knisja kbira li tilhaq dan l-iskop. Seta' ra wkoll xi għamlia ta' prosperita' maż-żmien b'xogħliliet min-naħha tas-Servizzi, li dak iż-żmien kellhom ħafna x'joffru. Dik il-ħabta kienet intgħaż-żebi il-Mistra biex hemm isiru il-blokki tal-konkos biex jingħarru fuq il-braken lejn il-Port għall-bini tal-Breakwater. Inħoloq ix-xogħol u n-nies bdiet thoss il-flus. Fuq is-sdieri bdew jidħru l-buttni tad-deheb.⁽²⁾ Il-bini tal-knisja seta' jitkompli.

Patri Alessandru Bonnici jagħti stampa ta' kif kienet is-sitwazzjoni għall-Kappillan Magri, mill-1888 sa kemm spicca l-parrokat tiegħu, fil-bini tal-Knisja.⁽³⁾ Isemmi l-benefatturi li kienu ta' kuraġġ għalih.

Minn dak li jgħidu, il-bini mexa b'ritmu tajjeb sa kemm issaqfet u anke beda jsir kollex. Iżda meta ġew għall-kampnari, bħal waqgħet il-filġa. Fl-1911 il-qagħda ekonomika ta' Malta ma kienit sabiħa. Kien hawn kriżi kerha li kien ilha tinħass mill-1906.⁽⁴⁾ Malta kienet toghħla u tinżel fil-qagħda tagħha skond il-bżonnijiet tal-Gvern Ingliz u bis-suldatu u bahrin f'Malta kien jinholoq ħafna xogħol. Iżda meta l-Gwerra spicċat rega' ġie żmien ikrah u l-ogħli tal-ħajja beda jagħmel tiegħu.

Mill-kitba ta' Anthony Sultana⁽⁵⁾ naqraw li l-kampnari tlestell fl-1921 u jsemmi kif il-Kappillan Cortis beda jaħseb ukoll għal sett qniepen minn għand id-ditta Aldo Baricozzi ta' Milan li swew £960, 15-il xelin u 9 soldi u nofs. Ikompli jgħid il-ġidlu li Carmelo Debono, iz-ziju ta' Dun Mose', ma' oħrajan, kien ġabar flus waħdu biex jinbena l-kampnar tan-naħha tax-xellug. Għall-qniepen kellhom joħorgu s-sagristani nhar ta' Sibt biex jiġbru sold jew bajda minn għand kull familja. Kienet biċċa xogħol iżda l-Mellieħha ma kienit kbira bħal ma' hi llum. Din il-ġabra baqqħet sejra anke sa żmieni meta l-abbatini ġew inkarigati li jagħmlu dan ix-xogħol is-Sibt u l-Hadd fil-ġħodu. Il-qniepen kienu tlestell għall-1924 u ġew imtellgħin fl-1925 fi żmien il-Kappillan Fenech.

Fl-ġħoxrinijiet niesna kienu bdew ifitħxu l-artijiet tas-safar. L-imsefrin kienu jbatu b'ħafna affarrijiet, bla flus, bla esperjenzi ta' xogħol u snajja, bla dik il-lingwa Ngliza. Iżda bl-ġħajnejna ta' xulxin sew fil-Kanada u kemm fl-Australja u fl-Amerika, dawn kienu jagħmlu sold u anke bdew jibagħtu jgħinu lil nieshom. L-arloġġi tal-knisja kienu ingħabru minn dawn l-emigrant li bagħtu l-flus biex isiru u jitwaħħlu.

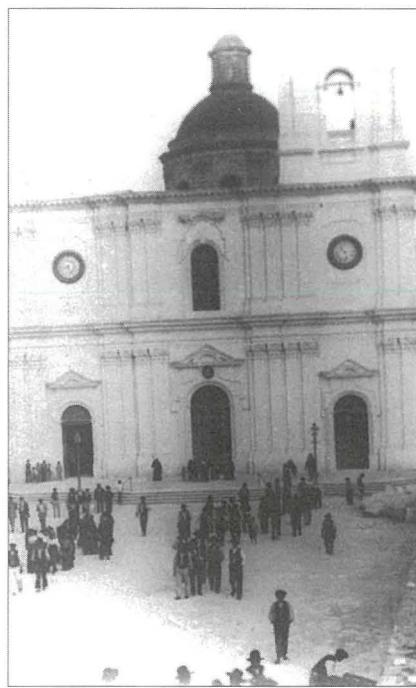
Fit-Tletinijiet fl-Amerika ġiet id-Depression u waqa' l-għaks. Bdew

żejjin Malta iżda ma ġewx b'iddhom f'idhom. Nies il-Mellieħha ħasset dan il-ġid f'idejn dawk li ritornaw, għax il-flus iċaqilqu l-ħajja. Matul il-parrokat tiegħu, 1925-1946, il-kappillan Andrea Fenech ħallas id-dejn u rxexxielu jagħmel dan għax kien hemm min jagħtih. Il-knisja setgħet tiġi kkonsagrata meta d-dejn kien thallas fl-1930.⁽⁶⁾ Il-kappillan Fenech kien beda jiddedika spejjeż għall-armar tal-pjazza u jordna l-istatwi għand Wistin Camilleri. Fil-knisja ma kien hemm iż-żejjed xogħol u bil-gwerra fl-1940 waqaf kollex. Il-hames snin tal-gwerra waqqfu kull attivita' u din iġġib indifferenza u nuqqas ta' interess.⁽⁷⁾ Kien hemm minn sa offra biex jagħmel ġib. Jidher li seta' l-Kappillan ra li l-Mellieħha ma kinu qaqħha li jintalbu jagħtu l-flus. Iżda fiera li saret fl-1946 kienet qajmet entuż-jażmu kbir u tant nies taw sehimhom. Bħala tifel bdejt inbighi l-biljetti tal-lotterija. Il-parroċċa riedet bħal turi sinjal ta' qawmien. Il-ġid li seta' kien hemm ma kienx ikun evidenti u ridt toħloq sitwazzjoni biex tkun taf x-potenzjal kien hemm anke f'dik li hi rieda.

Meta ġie l-Kappillan Dun Frangisk Xuereb fl-1946, in-nies kienu għadhom kif ġelsu mis-snin tal-gwerra u b'dik it-tama għal żminnijiet aħjar, il-poplu ried it-ejjejeb ħafna dak li kċċu. Il-kappillan ra dan l-element bil-ħames saċerdoti li kċċu u tefha l-attenzjoni kollha tiegħu kemm fuq l-ispiritwal kif ukoll fuq il-fiziku. Kċċu żewġ knejjes li ried tiegħu ħsieb biex jirfidhom u anke jsebbalhom jew ikomplihom. In-nies theggħej u kiber ħafna l-ġib mill-istess kappillan u saċerdoti barra lajci li kienu jgħinu ħafna. Kienu jsiru fieri, lotterji, bejgħ ta' qara li kienu jagħtu l-bdiewa u lotterji għal xi aċċċola jew tonnu minn tat-Tunnara b'risq il-knisja. Jien li għamilt żmien inbiegħi l-biljetti ma kontx nista' nlaħhaq man-nies li riedu jippruvaw xortiħom f'dan il-ħut ġidid. Ingħabru l-flus, bdiet l-iskultura u beda x-xogħol ta' l-irħam fis-Santwarju. Inxtraw il-paramenti tal-knisja għaliex kien qdiem kollex u qamet ħeġġa qawwija biex il-knisja titkompli fuq in-naħha ta' wara biex ikun hemm Ċentru Parrokkjali – ħolma li ma twettqit.

Kollox jieħu ż-żmien u kollex sar biex ikollna knisja deċenti b'dak il-paviment ta' l-irħam flok iċ-ċāngatura. Is-Santwarju nbidel mil-lejl għan-nar għalkemm dejjem kien baqa' xi jsir. Il-knisja kienet għadha mneżżeja'. Il-kappillan kien qiegħed jara koperazzjoni bl-ġha qdied li ġew organizzati u b'dak sehem in-nies li kienet qeqħda tapprezzza. In-nies feħmet li jekk ma tgħix ruħha mhix sa jkollha knisja deċenti minkejja struttura tant sabiħa.

Dun Gużepp Schembri (1967-1985) lill-knisja ried ikompli jsebbalha bi skultura u nvjar li dam sejjjer is-snini. Ma ried iħalli l-ebda sinjal ta' traskuraġni u x-xogħol beda jidher kemm fis-Santwarju kif ukoll fil-parroċċa. Il-kappillan kċċu f'moħħu li jagħmel mill-knisja post li jilqgħek kemm bl-indafa kif ukoll b'dawk ix-xogħliliet li jgħib l-istruttura fil-veru ġmiel tagħha. U rxexxielu ħafna. Inqalghu benefatturi għax fil-Mellieħha kienet tinhax ġerta prosperita' bit-turiżmu u l-iżvilupp li kien qiegħed isir. Dan il-kappillan ried ukoll ikompli l-knisja fuq in-naħha ta' wara u anke ġew sottomessi pjanti għall-permessi iżda l-

Il-Kampnari tyal-Knisja l-ġidha tal-Mellieħha qed jiġu milbni

Awtorita' kienet sabet xi oġgezzjoni fuq kwistjoni ta' estetika. Wara l-užanza tal-fieri li laħqu saru, bla dak it-telf ta' ħin u energija, Schembri daħħal is-sistema tal-Ğabra tax-Xahar fil-knisja u din intgħoġbot ħafna. Il-progetti li twettqu kienu kbar bħal dak tal-bankijiet biex jinqatgħu dawk il-ħsejjes kollha. L-emigrant tagħna taw il-kontribut tagħhom biex laħaq sar dak li sar fiziż-żewġ knejjes. In-nies fehmet li minn jieħu l-inizjattiva għandu jsib min jgħinu u jekk Alla pprovda, il-ġenerosita' min-naħha tagħhom m'għandhiex tkun nieqsa.

Bil-kappillan Dun Alfred Camilleri l-parroċċa rat ħafna minn dak ix-xogħol meħtieġ iżda li ftit jidher bħal ma hu dak ix-xogħol fuq il-bejt. Il-knisja riedet it-tiswija li kienet inbdiet minn Schembri. Kien xogħol li għaliex il-Kuntratturi Mellieħin offrew bla ebda ħlas kull ma kien hemm bżonn biex isir. Il-Kappillan Camilleri għamel kuraġġ kemm b'min kelleu jieħu ħsieb kif ukoll bil-kooperazzjoni min-nies tal-parroċċa. L-iskulturi Carmelo u Ibnu Manwel issa bħal għamlu mill-knisja opra tagħhom u bdew jieħdu interess f'dak li jista' u hemm bżonn isir b'urġenza. Dan il-kappillan kompla sejjer biex isaħħaħ l-istruttura u jagħmel il-post deċenti kemm jista' jkun b'līnef u xogħliljet oħra. Saru l-Antiporti u r-restawr u t-tiswijiet baqqgħu sejrin.⁽⁸⁾

Dun Karm Tanti kompla diversi xogħliljet, fosthom il-bdil tal-kalamita, fil-Knisja Parrokkjali iżda l-qofol tal-parrokat tiegħu jibqa' msemmi għar-restawr kbir li biddel l-ambjent tas-Santwarju f'wieħed mill-aqwa. Il-koppla tal-knisja parrokkjali riedet l-invjar u kien hemm l-istallazzjoni tad-dawl li riedet tibdil. Tgħid dan fil-qosor iżda dan kien xogħol ta' għaxar snin li kien jitlob flejjes kbar.

Il-Knisja Parrokkjali minn-naħħa tas-Sur

Iżda l-ħajja tkompli u l-istruttura tal-knisja tkompli, bħad-dinja, toffri sfidi biex tara fejn inkunu wasalna fil-fidi tagħna u f'dak is-sens ta' komunita'. Parroċċi oħra għaddew minn żminijiet fejn kienu jintalbu sagrifieldi kbar, hekk ħabta u sabta, meta l-istruttura kellha bżonn tiswijiet li ġew għall-għarri. U n-nies ta' dik il-parroċċa partikulari rripondiet b'atti kbar ta' ġenerosita' biex issalva dak li nieshom fl-antik irnexxielhom jagħmlu. Qam ħafna dak l-ispirtu nazzjonali anke fost dawk li kienu f'artijiet oħra. Il-Mellieħin qatt ma naqsu li juru mħabba kbira għall-knisja parrokkjali u l-Kappillan meta jfittereż żgur li jsib xi jqawwili qalbu biex iseħħi kull progett li jkompli jsaħħa, ikabar u jkompli din l-istruttura li tagħti identità' mhux żgħira lill-parroċċa. Kull mibdi u mhux komplut ikun qiegħed jobbligana li nkompluh. Ta' warajna x'sa jgħidu dwarna? Aħna gawdejna minn ta' qabilna u nħossuna grati.

Nawguraw lill-Kappillan Dun Karm Mercieca li jsib kull għajnejha u kuraġġ fit-tmexxija tal-parroċċa biex iżomm b'saħħtu dak il-patrimonju fiżi kif ukoll reliġjuż.

1. Alex. Bonnici, Il-Mellieħa, p.116.
  2. Alf. Vella Festa Marija Bambina 2001 , La Vittoria, Ix-Xogħol Tal-Mistra p.145.
  3. Alex. Bonnici, Il-Mellieħa, p.115.
  4. Ganado H., RMT 1 I-Għaks Tas-Sette Giugno 1911, p.67.
  5. Sultana A., Mellieħa, Settembru 1981. Anthony Sultana kien jinteressa ruħu ħafna fil-hajja Mellieħa u segwix ħafna x-xogħol li kien isir fil-knisja minn żmien il-kampnari.
  6. Alex Bonnici, Il-Mellieħa, p.124.
  7. Ibid p.125.
  8. Ibid p.132.
- Bibliografia:
Ganni Mifsud, Is-Santwarju Tal-Madonna Tal-Mellieħa.